

Príspevok k niektorým okolnostiam diela *Slovenský prevrat* od Karola Antona Medveckého*

Patrik Griger

Štvorzväzková práca *Slovenský prevrat*, ktorú napísal a zostavil rímskokatolícky kňaz, politik, etnograf a historik Karol Anton Medvecký, vyniká medzi dielami historikov zaoberajúcimi sa štátoprávnymi a spoločenskými pohybmi spojenými s koncom prvej svetovej vojny svojou rozsiahlosťou.

Medvecký začína svoje dielo pohľadom do slovenských dejín, prostredníctvom ktorého sa snaží obhájiť dejinný predpoklad spojenia sa Slovákov s českým národom. Nasleduje kapitola Československý zahraničný odboj, ktorá sa venuje ústredným osobnostiam zahraničného odboja Tomášovi G. Masarykovi, Eduardovi Benešovi, Milanovi Rastislavovi Štefánikovi a Štefanovi Osuskému, ale hlavne pôsobeniu odboja a légii v Rusku, USA, Anglicku, Francúzsku a Taliansku. Nasleduje ústredná časť Medveckého práce opisujúca domáce udalosti, ktorú tvorí koniec prvého a celý druhý zväzok. Obsahom tretej knihy sú kapitoly podávajúce poznatky o výtržnostiach spojených s prevratom, vývoji do prvých volieb do Národného zhromaždia a o boľševickom vpáde v roku 1919. Nasleduje archív dokumentov, ktorý pokračuje i vo štvrtom zväzku. Poslednou časťou diela sú spomienky miestnych osobností na skúmané udalosti.¹

Pre predostretú monumentálnosť *Slovenského prevratu* nie je možné v rozsahu tohto príspevku poskytnúť čitateľovi podrobnú analýzu tohto diela. Preto sme si zvolili iba jednotlivé aspekty, ktoré považujeme za osožné pre pochopenie nielen samotného diela, ale i Medveckého osobnosti v rámci dobových reálií, a tak sa postupne venujeme spoločenskej

* Príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu Ministerstva školstva SR VEGA č. 1/0677/19 Karol Anton Medvecký – kňaz a politik.

¹ Karol Anton MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat I*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1930, 379 s.; Karol Anton MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat II*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1930, 365 s.; Karol Anton MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat III*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1930, 365 s.; Karol Anton MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat IV*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1931, 341 s.

klíme vedúcej autora k realizácii výskumu a publikovania danej témy, cieľu Medveckého práce, v epizodickom meradle aj reakcii na *Slovenský prevrat* v politicky orientovaných periodikách a v závere zhodnoteníu dôležitosti tohto diela pre slovenskú historiografiu.

1. DOBOVÉ A OSOBNÉ SÚVISLOSTI VZNIKU DIELA

Jednou z najostrejších deliacich čiar slovenskej spoločnosti na konci 20. rokov 20. storočia bol postoj k hodnoteniu a smerovaniu pozície Slovenska v rámci Československej republiky. Tento konflikt umocnilo 10. výročie vzniku tohto štátneho útvaru v roku 1928, ktoré prirodzene viedlo k istej rekapitulácii prínosov spojenia sa s Čechmi. Do rámca týchto procesov zapadá i kauza údajnej „tajnej klauzuly“ Martinskej deklarácie, ktorá mala poskytovať po uplynutí desiatich rokov spoločného života Čechov a Slovákov v jednej republike možnosť prehodnotenia tohto pomeru. Do tejto aféry bol zatiahnutý i Medvecký, keď bol obvinený, že mlčí o tejto dohode. O záhadnej klauzule však samotní signatári Deklarácie nič nevedeli.² Túto kauzu môžeme považovať za dôležitú Medveckého pohnútku, ktorá ho viedla k zbieraniu svedectiev pamätníkov nie iba na Martinskú deklaráciu, ale aj na širšie udalosti prevratu, ktoré sa na Slovensku udiali v rokoch 1918–1919.³ Dokazuje to tiež skutočnosť, že v samotných knihách *Slovenského prevratu* viackrát priamejšie alebo i medzi riadkami reaguje na túto kauzu.⁴

² Tejto téme sa venovali napríklad *Národné noviny*, ktoré priniesli výpovede viacerých svedkov prítomných pri tvorbe Martinskej deklarácie, ktorí negujú prijatie takejto zákuľisnej dohody. „Koniec procesu o martinskú deklaráciu. Svedkovia nevedia o tajnej klauzule. – Vtedy prevládal len cit radosti a nadšenia. – Súd Hušku osvobodil,“ *Národné noviny*, 10. 4. 1926, č. 80, s. 1.

³ Ján GOLIAN, „Karol Anton Medvecký. Pútnik národného života,“ in *(Ne)známe príbehy. Osem zabudnutých osobností 19. a 20. storočia*, Ján Golian a kol., Banská Bystrica: Society for Humans studies, 2017, s. 171.

⁴ Cituje napríklad vlastné vyhlásenie učené pri príležitosti 10. výročia prijatia Deklarácie na mieste kreovania tohto dokumentu v dvorane martinskej Tatra Banky, ktoré obsahuje tieto body: „1. Zistené už zmeny v prvotnom koncepte Deklarácie vyžiadaly si valiace sa udalosti (nóta Andrásyho) a netýkali sa jej podstaty. My všetci sme Deklaráciu takto zmenenú jednotlivé schválili a na ľudových shromaždeniach po všetkých krajoch Slovenska za ňu manifestovali. 2. V prvom a druhom bode Deklarácie vyslovili sme formu, akú sme vtedy za jedine možnú uznali, že Česi a Slováci k sebe patria a že chcú na základe samourčovacieho práva národov tvoriť jeden štát československý, štát

Je samozrejme, že takáto atmosféra zvyšovala spoločenskú objednávku na knižné vysvetlenie priebehu prevratu. Preto v tomto období vznikajú viaceré publikácie venujúce sa danej téme. Tento dopyt cítil aj samotný Medvecký. Navyše ako priamy účastník Martinskej deklarácie a následných udalostí považoval za osobnú povinnosť vydať svedectvo. Dokumentujú to i jeho slová:

Slovenské obecnstvo už nepretržite očakávalo celkový obraz československého zápasu za slobodu. Opätovne sa spomínalo, že ten obraz nakresliť povolaný je predovšetkým ten, ktorého národná služba v kritickej dobe postavila do fokusu domácej oslobodzujúcej akcie. Niekdajší tajomník revolučnej Slovenskej Národnej Rady cítil sa byť dlžníkom našej verejnosti.⁵

Pri Medveckého potrebe vysvetliť okolnosti prevratu, si je potrebné uvedomiť tiež skutočnosť, akou prelomovou udalosťou boli zmeny z roku 1918 pre jeho osobu. Medvecký sa významnou úlohou, ktorú zohral pri Martinskej deklarácii, z utláčaného „panslávskeho“ kňaza zaradil medzi politickú elitu prevratu.⁶ Medvecký tak o prevrate vo svojich spomienkach píše nasledujúce slová:

Prevrat... nad očakávanie uskutočnil moje životné ideály a mne sa dostalo v plnej miere toho nekonečného zadosťučinenia, spolupracovať na ich uskutočnení. Mám teda tisíc príčin z vďačného srdca dnes s biblickým Simeonom zaspievať moje životné Nunc dimittis...⁷

Teda premeny z roku 1918 neboli pre Medveckého len dôležitou metamorfózou spoločenských pomerov, ale i jeho životným osobným

národný, za ktorý, za hranicami odhodlane bojovaly a krv svoju vylievaly naše légie. 3. V treťom bode Deklarácie vyslovili sme svoju túžbu za všeobecným pokojom, v ktorom by sa nové štáty Európy harmonicky usadili vedľa seba. 4. V závere Deklarácie vyslovili sme svoju pevnú vieru, že v novom štáte, za ktorý sme manifestovali ešte zočivoči maďarským bodákom, bude sa môcť náš dlhohutláčaný slovenský národ v každom ohľade slobodne, podľa vlastného rázu vyvíňať. Na zásadách tu dnes vyslovených, ako vtedy i dnes jednomyselne a neohrozene stojíme a viera naša, hoci dosiaľ často zkušaná, je i dnes nepremenou našou vierou, v ničom neotrasenou a každým dýchnutím vzrastajúcou.“ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat I*, s. 349.

⁵ Tamže, s. 5.

⁶ GOLIAN, „Pútnik...“, s. 165.

⁷ Karol Anton MEDVECKÝ, „Z mojich spomienok k šesťdesiatinám,“ https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1702/Medvecky_Z-mojich-rozpomienok-k-vestdesiatinam/4 [cit. 20. 12. 2021].

prevratom. Okrem spomenutých oslavných slov, však bola prítomná v Medveckého pocitoch tiež istá dávka sklamaní z politického a vnútrocirkevného rozdelenia. Ten sa začal u neho tvoriť už krátko po prevrate, keď pôsobil ako referent pre katolícke a cirkevné záležitosti pri ministrovi s plnou mocou pre správu Slovenska Vavrovi Šrobárovi, ktorý sa dostal do konfliktu s Andrejom Hlinkom. Za svoju činnosť v tejto pozícii bol Medvecký titulovaný ako verný „prisluhovač“ pražskej vlády, ktorá bola protivníkmi pre svoj neúctivý postoj voči slovenskej cirkvi a Rímu označená za antiklerikálnu a slobodomurársku.⁸ Napriek získaniu lukratívnejšej cirkevnej pozície v Bojniciach a malej angažovanosti v politickom živote, následný spoločenský vývoj nemohol v Medveckom zažehnať trpkú skúsenosť, čo sa prejavuje i v jeho spomienkach, v ktorých sa viackrát vracia k svojmu pôsobeniu v úrade referenta, napríklad slovami:

V malých pomeroch poprevratového Slovenska obracala sa nenávisť a pomsta zrovna proti referentovej osobe. Ba práve tí, ktorí chodili za mnou, aby sa tomu alebo inému maďarónovi kongrua zastavila, keď sa im patričný politicky priblížil, napádali ma a odopierali referentovi právo zastaviť komukoľvek štátne pôžitky. Aspoň diskrečionálny charakter tejto oprávnenosti popierali. Zlý krv robilo ešte aj opozdené vyplácanie týchto pôžitkov a každý si sťažoval na mňa, neuznajúc, že s tak minimálnym personálom, s akým som disponoval, nedalo sa byť dochvíľnym. Moja kancelária bola od počiatku dieťaťom od macochy.⁹

Ani na druhej strane nebolo zabudnuté Medveckého pôsobenie v pozícii referenta. Medvecký sa navyše pomerne nešťastne zaplietol do Tuckovej aféry. V septembri 1929 bol v *Slovákovi* obvinený, že skonštruoval osvedčenie, v ktorom sa tvrdí, že istý Alojz Ballák počul počas cestovania vlakom ako sa Vojtech Tuka rozprával s Jozefom Sivákom po maďarsky. V tomto článku bol Medvecký charakterizovaný nasledovne:

Karol A. Medvecký bol po prevrate referentom cirkevných vecí, a ako taký stal sa farárom a prepoštom v Bojniciach. Ako sa stal prepoštom o tom kolujú divné povesti. V kruhoch katolíckeho duchovenstva je mienka, že Medvecký stal sa prepoštom proti cirkevným zákonom, bo dopustil sa simonie.¹⁰

⁸ GOLIAN, „Pútnik...“ s. 165–167.

⁹ MEDVECKÝ, „Z mojich spomienok k šesťdesiatinám.“

¹⁰ JOZEF SIVÁK, „Nový škandál K. A. Medveckého. Ďalší dôkaz, ako sa dnes vyrába ‚materiál‘ – Kto je prepoš Medvecký a načo schopný tento dedične zaťažený človek,“ *Slovák*, 8. 9. 1929, č. 204, s. 4.

Toto spoločenské i vnútorne rozpoloženie Medveckého nám lepšie ozrejmuje, že potreba vydať dielo *Slovenský prevrat* nebola hnaná iba cieľom zmapovania generačného pohľadu na predmetné udalosti, ale i Medveckého obhajobou a spomienkou na zlaté prevratové časy, kedy nebolo medzi predstaviteľmi slovenského národného života prítomné „všetko to zlo“.¹¹ Tento aspekt svojho počínu potvrdzuje samotný Medvecký v predhovore *Slovenského prevratu* takto:

Štátny prevrat našiel tak Čechov ako aj Slovákov nielen obapolne, ale aj jednotlivé vnútorne jednomyseľnými. Čo nahodile sorskupení jednotliví národní predáci, bez formálneho poverenia, jedine citom národnej zodpovednosti hnaní, previedli, to najširšie masy národa s neslýchaným oduševnením a nikdy nebývalou jednomyseľnosťou schválili. A v tomto jedinečnom a mravne jednohlasnom súzvuku celého národa spočíva veľký mravný a právny význam prevratu československého.¹²

2. CIEĽ AUTORA SLOVENSKEHO PREVRATU A ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA TOHTO DIEĽA

Účel diela a postup svojej práce definuje v predhovore Medvecký nasledovne:

...dielo, aby bolo dejinnej vážnosti tej veľkej doby primerané, nemôže byť dielom jednotlivca, ale malo by byť prácou celej generácie nášho prevratu. To na ospravedlnenie nedostatkov. Preto mi bolo treba sústrediť mienky, výpovede i postrehy čím viacerých účastníkov i pozorovateľov, ba kvôli čím väčšej plastičnosti obrazu prepúšťať im hromadne slovo vo svojej knihe, nehľadiac na prípadnú protimienku kritiky.¹³

Z uvedeného vyplýva, že pri tvorbe *Slovenského prevratu* Medvecký uplatnil typickú črtu svojho historického a etnologického výskumu, ktorým bola jeho zameranosť na zberateľstvo s pozivistickým cieľom opisu čo najväčšieho množstva udalostí a ich priebehu. Z dnešného pohľadu sa zdá akoby bol Medvecký doslova závislý na túžbe hromadiť historický a etnografický materiál. V tejto svojej zberateľskej vášni bol inšpirovaný

¹¹ Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA), Osobné fondy (ďalej OF), fond (ďalej f.) Karol Anton Medvecký (ďalej KAM), šk. 1, dokument s názvom Neboli sme pripravení na prevrat – odkiaľ všetko zlo, č. jednotliviny (ďalej j.) 473.

¹² MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat I*, s. 4.

¹³ Tamže, s. 5.

predovšetkým Andrejom Kmeňom, ktorý bol jeho učiteľom a intelektuálnym vzorom.¹⁴ S tým súvisí aj orientovanie sa Medveckého na priamych aktérov skúmaných udalostí, teda na svedkov. Zjednodušene Medvecký v tom pripomína predchodcu bádateľa používajúceho dnešnú oral history, samozrejme s rozdielom používania písomnej komunikácie. Tento jeho dôraz vidieť tiež na použitej literatúre. Drvivú väčšinu literárnych zdrojov totiž tvoria publikácie, ktoré napísali samotní účastníci skúmaných udalostí.¹⁵

K Medveckému cieľu vytvoriť čo najmozaikovitejší obraz udalostí patrí i potreba geografickej pestrosti. V tom musíme zhodnotiť, že jeho práca nie je úplne vyvážená, pretože východné Slovensko je v nej menej zastúpené. Medvecký sa redšiemu obsiahnutiu východného Slovenska vyjadruje takto:

Zo slovenského východu nemáme zprávy o rabovkách, ani o nijakom pozoruhodnom revolučnom výbuchu ľudu proti pánom, Židom a Maďarom. Tento zjav vysvetľuje sa dvoma príčinami. Po prvé: Na slovenskom východe (Spiš, Šariš, Abanovohrad, Zemplín, Užhorod) udržala sa maďarská stoličná správa temer do samého príchodu československého vojska. Maďarské žandárske stanice neboly opustené a značná maďarská stráž košického vojska, vysielajúca hliadky i proti podozrivým obciam, držala na uzde slovenské obyvateľstvo. Druhú príčinu vidím v tom, že celý slovenský východ, nemajúc temer slovenskej inteligencie, bol celkom odrezaný od uvedomelého stredného a západného Slovenska, ďalej že východní Slováci nedostávaly zprávy, čo sa v Prahe a Turčianskom sv. Martine robí.¹⁶

Na týchto argumentoch je nesporne veľká časť pravdy. Je však potrebné k nim pridať tretí dôvod, ktorým je menší počet kontaktov, prehľad a záujem samotného autora o východné Slovensko. Konkrétnym príkladom môže byť situácia v meste Levoča. Aj tu totiž došlo k menším násilnostiam obyvateľov okolitých obcí, i keď tie neboly až také dramatické ako v iných oblastiach Slovenska.¹⁷ O prevrate v Levoči píše Medvecký len nepriamo prostredníctvom informátora zo Spišského Podhradia.¹⁸

¹⁴ Bližšie sa vzťahom Kmeňa a Medveckého zaoberá Ján GOLIAN, „Stari učia mladých lietat!‘ Vplyv Andreja Kmeňa na formovanie Karola Antona Medveckého v úvodnej dekáde 20. storočia,“ *Kultúrne dejiny* 12, Supplementum (2021): 132–163.

¹⁵ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat IV*, s. LXI–LXIV.

¹⁶ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat III*, s. 171.

¹⁷ Michal MARJÁK, „Poprevratové obdobie v Levoči (1918–1919). Atmosféra doby v rôznych spoločenských oblastiach,“ in *Lôcse 1918 – Levoča 1919*, zost. Mária Novotná, Levoča: SNM – Spišské múzeum v Levoči, 2019, s. 12

¹⁸ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat III*, s. 172–178.

Pritom je tu predpoklad, že Medvecký mal v Levoči nejaké kontakty, keďže uvádza, že bol v meste osobne prítomný počas udalosti zhodenia sochy honvéda pred levočským župným domom.¹⁹ V Medveckého práci takmer úplne absentujú oblasti ako Horný Šariš alebo Zemplín. Navyše je potrebné povedať, že aj na strednom a západnom Slovensku sú regióny, ktoré sú v *Slovenskom prevrate* minimálne zachytené. Pomerne prekvapivé je, že medzi nimi sa nachádza i Orava. Medvecký sa vo svojom diele najviac venuje oblastiam vtedajšej Banskobystrickej a Nitrianskej diecézy alebo okoliu Senice a Trnavy.

3. „ANI PO SMRTI SI NEDALI POKOJA“ ALEBO PRÍKLAD VNÁŠANIA POLITICKÉHO KONFLIKTU DO PÍSANIA O DEJINÁCH

Už z načrtnutého je zrejmé, že vydanie *Slovenského prevratu* nebolo len vedeckou alebo literárnou otázkou, ale nieslo v sebe i spoločenskú a politickú rovinu. Preto sa dalo očakávať, že jeho publikovanie rozvíri politickú hladinu polarizovanej slovenskej spoločnosti. *Slovák* už pred vydaním Medveckého diela vychvaľoval prácu Jozefa Bráneckého venujúcu sa prevratu v Trenčíne na úkor spracovania Medveckým, pričom žiadal, aby vznikalo viacero lokálnych spracovaní prevratu, pretože:

Vyšiel by z toho mozaikovitý krásny obraz a hodnoverný. Opis štátneho prevratu na Slovensku chystaný K. A. Medveckým, i keby bol nestranný a vedecky spracovaný, nebude môcť mať nárok na dokonalosť a úplnosť.²⁰

Krátko po vydaní *Slovenského prevratu* sa jablkom sváru stala poznámka č. 3 v časti venujúcej sa Martinskej deklarácii v znení:

Zápisnica porady slov. nár. rady z 24. mája 1918 napriek jej prísnej dôvernosti dostala sa indiskréciou dra Jána Mudroňa cestou maď. pohraničného policajného kapitána Berzevicziho ešte v ten deň do rúk maďarskej vlády.²¹

Keďže Ján Mudroň po vojne pôsobil v Slovenskej ľudovej strane, reakcia nenechala na seba dlho čakať. Na spomínané tvrdenie reagovali dva

¹⁹ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat IV*, s. 270.

²⁰ SNA, OF, f. KAM, šk. 1, Výstrižok z novín, č. j. 472.

²¹ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat I*, s. 340.

články v *Slovákovi* v lete 1930. V prvom článku z 1. júla bola Medveckému adresovaná verejná otázka, aby vysvetlil a podložil sporné konštatovanie. Pravdivosť Medveckého výroku bola spochybnená dvoma argumentmi: 1. Ak by sa o záveroch porady dozvedela maďarská vláda, nasledovala by tvrdá reakcia proti jej aktérom. 2. Ján Mudroň nebol na porade prítomný, preto nemohol vedieť o jej výsledkoch, ktoré boli prísne dôverné. Okrem týchto pomerne logických argumentov si však autor článku neodpustil v jeho závere poznámku o čechoslovakistickom zameraní Medveckého diela:

A v tom prípade budeme vedieť, aké stanovisko máme zaujať tak proti autorovi tohto diela, ako i proti knižke, ktorá dosť zrejme nadŕža čechoslovakizmu.²²

Ďalej zašiel druhý novinový článok z 12. augusta, pretože posunul aj otázku, na ktorú žiadal od Medveckého odpoveď. Autor článku sa totiž už nadpisom pýtal, či nebol samotný Medvecký tým človekom, ktorý poskytol sporný dokument uhorskej vláde. Z textu článku však vyplýva, že tu ide o pisateľovu konštrukciu. Problémom bolo, že zapisovateľ Dušan Halaša z porady napísal iba nečitateľný koncept. Preto samotný Medvecký žiadal v roku 1924 Halašu, aby predmetnú zápisnicu spísal a poslal mu ju. Dohad tak stojí na tom, že ak z porady existovala nejaká zápisnica, mohol ju napísať jedine Medvecký, ktorý bol druhým zapisovateľom predmetnej porady. Text obsahuje aj viacero štipľavých poznámok na kvalitu Medveckého práce a jeho morálny kredit ako napríklad:

A skonštatovali sme ďalej, že K. A. Medvecký ľudákovi ani po smrti nedá pokoja. Hádže naň hanu, špiní jeho pamiatku v národe, len aby vyzdvihol seba a svojich, ktorým v pomýlenom „Slovenskom prevrate“ chce vystaviť pomník.²³

Pre úplnosť je potrebné dodať, že i keď táto kauza bola politický živená a motivovaná, Medveckého poznámka je naozaj problematická, pretože bola uvedená bez patričného zdroja.²⁴ Dá sa tak predpokladať, že ide

²² „Češť Mudroňovcov nesmie byť poškvrená. Verejná otázka na dp. K. A. Medveckého, autora knižky „Slovenský prevrat,“ *Slovák*, 1. 7. 1930, č. 147, s. 3.

²³ „Nedal K. A. Medvecký Berzeviczimu zápisnicu? Pamiatka národovca a senátora ľudovej strany Dr. Janka Mudroňa nesmie byť pošpinená!“, *Slovák*, 12. 8. 1930, č. 182, s. 3.

²⁴ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat I*, s. 340.

o Medveckého osobné vyloženie udalostí okolo danej porady z 24. mája 1918.

Je zaujímavé, že k podobnému obvineniu z neúcty k mŕtvemu došlo vo vzťahu k *Slovenskému prevratu* aj po smrti Medveckého. O sedem a pol roka neskôr totiž vyšiel v Ľudovej politike príspevok s názvom *Ani mŕtvým nedajú pokoja*. V tomto prípade bol problémom útok na Medveckého, ktorého predmetom nebol obsah diela, ale okolnosti finančných výnosov z neho. Spomenutý článok bol reakciou na príspevok uverejnený v *Slovákovi* 11. februára 1938, pričom dementoval tvrdenie že:

z knihy „Slovenský prevrat“ mal prepošť Medvecký horibilný zárobok, keďže len isté naše ministerstvo samo zakúpilo z tohto diela 10 000 exemplárov v plnej obchodnej cene.²⁵

Samotný článok v *Slovákovi* sa týkal záujmu kňazov o bojnickú faru, ktorá ostala po Medveckého smrti neobsadená, pričom jeho autor sa v podstatnej miere venoval zvestiam o Medveckého miliónovej pozostalosti. Spôsob akým bol Medvecký v tomto príspevku vykreslený, môžeme ilustrovať nasledujúcim úryvkom:

Medvecký bol duch špekulatívny, prvotriedny obchodnícky talent, akého v diecéze banskobystrickej tak chytrý nebude. Stále a stále si lámal hlavu Medvecký a robil si zbytočne bezsenné noci, ako by mohol svoj dôchodok zvýšiť a rozmnožiť. Hovorí sa, že i táto prílišná špekulatívnosť, nepretržitá nervová napätosť a rozčúlenosť zapríčinila jeho predčasnú a rýchlu smrť.²⁶

Tento atak na Medveckého a jeho finančné pomery súvisí nielen so všeobecným vzostupom nacionalizmu, ale aj s blížiacimi sa obecnými voľbami, pri ktorých malo obsadenie postu farára dôležitý význam, keďže dovtedy boli Bojnice Ľudákmi vnímané ako „mičurácka bašta“.²⁷

Na druhej strane je potrebné povedať, že v prípade výhodnosti, vedeli Ľudáci na stránkach *Slováka* aj argumentovať Medveckého *Slovenským prevratom*. Uvedme dva príklady. Prvý článok z roku 1933 má kultúrno-politický charakter. Autor sa v ňom sťažoval na nepomer v čítaní českej

²⁵ „Ani mŕtvým nedajú pokoja,“ *Ľudová politika*, 16. 2. 1938, č. 38, s. 2.

²⁶ „Bojnická fara a jej budúci farár. Legenda a holá skutočnosť – Zvesti o miliónovej pozostalosti – Žiadosť kňazstva banskobystrického,“ *Slovák*, 11. 2. 1938, č. 34, s. 2.

²⁷ „Samí Ľudáci starostovia. Bojnice padly – Nováky sa držia – Oslany zvíťazily – Valaská Belá ostala bielou,“ *Slovák*, 13. 7. 1938, č. 156, s. 2.

katolíckej tlače na Slovensku a slovenských publikácií v Čechách, pričom argumentoval i nasledovne:

Spolok sv. Vojtecha predával dosiaľ s veľkou reklamou dielo prepošta K. Medveckého „Slovenský prevrat“ po Morave i Čechách medzi katolíkmi. Žiaden spolok to nechce umiestniť na českej pôde. Naproti tomu niet na Slovensku fary a inteligentnej svetskej rodiny, v ktorej by nepredplácali aspoň jeden český katolícky časopis. Knihy české majú na Slovensku vždy tiež svoj odbyť.²⁸

V druhom prípade Martin Sokol v roku 1938 bránil platnosť Pittsburskej dohody, pričom svoj názor, že Slováci sa nezriekli Pittsburskej dohody ani Martinskou deklaráciou, argumentoval touto citáciou z Medveckého diela:

Bolo to 30. októbra predpoludním vo výborovni Tatry, kde sa pripravoval program pre deklaračné shromaždenie. Pretriasaly sa návrhy Stodolov a Zochov. Vznikla debata: Aké štátoprávne postavenie ma zaujať Slovensko v československom štáte. Dula ubezpečoval, že Praha nám dá bielu kartu, na ktorú Slováci napíšu svoje žiadosti. Že postavenie to bude samosprávne, v tom bola jednomyselnosť, ale veľká škála náhľadov bola o miere a forme samosprávy.²⁹

Je pravdou, že tento text je v Medveckom diele.³⁰ Konkrétne však ide o citáciu zo spomienky a reflexie Martinskej deklarácie od Štefana Krčméryho uverejnenej v *Národných novinách* v roku 1926, ktorou argumentuje v neprospech „tajnej klauzuly“.³¹

Spomenuté príklady nie sú vyčerpávajúce, ale dosvedčujú, že dielo *Slovenský prevrat* slúžilo nie len na spoznávanie dejín, ale i na politický boj. Je to logické, keďže je prácou verejne činnej osobnosti, ktorá bola priamo zaangažovaná v opisovaných skutočnostiach, ktoré dali štátoprávny rámec Slovensku v celom medzivojnovom období. Preto sa Medveckého práca musela stať sporom vtedajších politických elít o výklad predmetných udalostí, veď z tohto konfliktu jej idea vznikla, a tak nemohla ostať mimo neho.

²⁸ „Chyby nie sú na oboch stranách. Slovenskí katolíci čítajú v tisícoch exemplároch české katolícke časopisy – Českí katolíci nečítajú slovensky,“ *Slovák*, 11. 1. 1933, č. 8, s. 4.

²⁹ „Slováci sa nikdy nezriekli autonómie. Poslanec Dr. Martin Sokol odôvodňuje platnosť Pittsburskej dohody – Zaväzuje Slovákov i Čechov,“ *Slovák*, 13. 3. 1938, č. 60, s. 4.

³⁰ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat I*, s. 345.

³¹ „Spor o ‚tajnú klauzulu‘,“ *Národné noviny*, 10. 4. 1926, č. 80, s. 1.

4. ZHODNOTENIE VÝZNAMU A VYUŽITIA DIELA SLOVENSKÝ PREVRAT PRE DNEŠNÝ HISTORICKÝ VÝSKUM

Prínos Medveckého zhromaždenia a knižného spracovania priebehu udalostí spojených s rozpadom Rakúsko-Uhorska a vznikom Československej republiky ocenili až mladšie generácie.³² Toto konštatovanie je logické, keďže v medzivojnovom období sa na *Slovenský prevrat* pozeralo viac cez politickú optiku ako historiografickú. Aj počas ďalších režimov v rokoch 1939–1989 bol priestor pre uplatnenie sa pohľadov Medveckého a podobných autorov na politické dejiny Slovenska minimálny. Teda slobodnejšie podmienky pre využitie Medveckého diela v historickom výskume poskytlo až obdobie po roku 1989. Spôsob výskumu i nedostatočná analytickosť a syntéza Medveckého diela však už nemohli byť výraznejším prínosom pre modernú historiografiu posledných desaťročí. Preto ani my nevidíme potenciál na posunutie interpretácií dnešnej historickej vedy v problematike širších politických okolností a významu vzniku Československa na základe Medveckého práce.

Význam *Slovenského prevratu* je však i pre dnešných historikov veľký, ale v inom zmysle. Moderné historiografické prúdy totiž kladú dôraz na výskum dejín každodennosti a konkrétnych ľudských príbehov, ktoré boli v úzadí „najdôležitejších“ politických elít. A práve v tomto smere je dielo *Slovenský prevrat* bohatou studnicou poznatkov, pretože v podstatnej miere je zbierkou reminiscencií účastníkov prevratu v roku 1918, medzi ktorými prevažujú osobnosti, ktoré by sme mohli s istým zjednodušením zaradiť do kategórie regionálnych elít. Najzreteľnejším príkladom je ťažisková časť štvrtého zväzku označená názvom *Miestne monografie prevratu*, ktorá obsahuje 41 spomienok lokálnych aktérov udalostí.³³ Príkladom zužitkovania Medveckého zberateľskej práce je napríklad príspevok Xénie Šuchovej *Smutný príbeh zo smutných čias: dve*

³² GOLIAN, „Pútnik...“ s. 172.

³³ Konkrétne sú to Štefan Krčméry, Július Brachtl, E. Bežo, Peter Boór, Cyril Kresák, Jozef Krajčo, Vendelín Krištúfek, Gejza Mego, Mária Lacková-Markovičová, Jozef Buday, Štefan Dlháni, Anton Lapár, Adolf Horváth, Ján Slávik, Terézia Vansová, Karol Rapoš, Štefan Algöwer, Ivan Čičmanec, A. Walo, Michal Buzalka, Ondrej Krčula, Fr. Mitáček, Otto Škrovina, L. Čajka, Jozef Hamaj, M. Mátiková, Karol Sidor, I. Neckár, P. Pethő, Štefan Hašík, M. Lacková, F. Chlup, Jozef V. Kohout, Ján Sekáč a Samo Daxner. Ideologicky je to pomerne pestrá škála osobností, ktorá reprezentuje názorové spektrum od budúceho katolíckeho biskupa Michala Buzalku po ľavicového politika Adolfa Horvátha. MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat IV*, s. 63–341.

vojny v rodinnom živote Terézie Vansovej, ktorý bol publikovaný vo *Forum Historiae*.³⁴ Fundamentálnym zdrojom informácií pre autorkinu rekonštrukciu a analýzu rodinného prostredia známej spisovateľky tu totiž bola Vansovej osobná spomienka publikovaná v *Slovenskom prevrate*. Tá bola dokonca inšpiráciou pre názov Šuchovej článku, keďže Vansová pomenovala svoje pamäte určené do Medveckého knihy ako *Listy zo smutnej doby*.³⁵

Môžeme teda konštatovať, že v súvislosti s Medveckého bádateľskou a zberateľskou činnosťou pri koncipovaní *Slovenského prevratu* vznikol bohatý materiál pre historický výskum, a to nie len uverejnený v samotnom diele, ale i archivovaný v osobnom fonde Karola Antona Medveckého nachádzajúcom sa v SNA v Bratislave.³⁶

Okrem zdrojov hodnotných pre výskum osobností a každodenností, nám dnešným historikom zápal bojnického prepošta a farára po zhromažďovaní výpovedí príslušníkov svojej generácie na udalosti v rokoch 1918–1919 poskytuje tiež nesmierne bohaté možnosti využitia v ešte jednej kategórii odhaľovania dejín, ktorou sú regionálne dejiny. Medveckého dielo je totiž veľmi podrobné v mapovaní priebehu prevratu na lokálnej úrovni, pretože pestrosť a komplexnosť svojho diela Medvecký zjavne nevnímal iba v množstve svedkov, ale aj v geografickej rovine. Preto je dôležité, aby historici zaoberajúci sa písaním monografií miest a obcí alebo mapovaním politicko-spoločenských pohybov v súvislosti so zmenami v rokoch 1918–1919 v regionálnom kontexte,³⁷ využili už vykonanú snahu ich predchodcu Medveckého, pretože to má potenciál osviežiť a rozšíriť zdroje pre ich výskum, a to napriek tomu, že Medvecký nepodrobil získane informácie výraznejšej historickej kritike, čo je nespornou slabinou jeho práce, i keď je to čiastočne pochopiteľné Medveckého zámerom a množstvom zozbieraného materiálu. Niekedy dokonca stavia vedľa seba dve spomienky, ktoré sa nie úplne zhodujú, bez nejakého bližšieho vysvetlenia. Preto využitie *Slovenského prevratu* v historickom výskume si vyžaduje veľkú ostražitosť a neustále porovnávanie s poznatkami z iných prameňov a literatúry. Príkladom ne-

³⁴ Xenia ŠUCHOVÁ, „Smutný príbeh zo smutných čias: dve vojny v rodinnom živote Terézie Vansovej,“ *Forum Historiae*, č. 1 (2009): 13, <http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/39170/suchova.pdf> [cit. 20. 12. 2021]; MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat IV*, s. 164.

³⁵ ŠUCHOVÁ, „Smutný príbeh.“

³⁶ SNA, OF, f. KAM, šk. 1–5.

³⁷ Typom takejto publikácie je napríklad *Lôcse 1918 – Levoča 1919*, ktorá dokumentuje priebeh a okolnosti prevratu v meste Levoča. NOVOTNÁ, *Lôcse*, 143 s.

presnosti nám môže byť datovanie obsadenia Levoče českým vojskom, ktoré sa podľa Medveckého knihy malo udiť 13. decembra 1918. Podľa všetkého je však správnym dátumom 16. december.³⁸ V poznámke pod čiarou Medvecký uviedol ako pôvodcu danej state prof. Andreja³⁹ Semana, ktorý v prípade predmetného dátumu použil slovíčko „asi“. Navyše o pár riadkov nižšie datuje obsadenie Spišského Podhradia štvrtkom 15. decembra, teda v trzný deň v tomto meste.⁴⁰ V roku 1918 bol však štvrtok 19. decembra.⁴¹ Preto je pravdepodobné, že Semanová spomienka na tieto udalosti je jednoducho posunutá o tri až štyri dni.

Svojimi podrobnými opismi však Medveckého práca nemusí byť podnetná iba pre klasický historický výskum. Napríklad spomínaním geografických konkrétností môže pomôcť rozvoju historickej topografie.

ZÁVER

Pre medzivojnovú slovenskú spoločnosť bola téma Medveckého diela fundamentálnou, pretože bola základom jej politicko-spoločenského fungovania. Bola to oblasť, ku ktorej sa všetci chceli vyjadriť. Túto potrebu cítil i Karol Anton Medvecký, ktorý ako verejne aktívny človek bol priamo exponovaný do spoločenských bojov, ktoré sa odohrávali v slovenskej politike a katolíckej cirkvi vo vtedajšom období. Knihy *Slovenského prevratu* môžeme prenesene označiť ako „dieľa“ tohto konfliktu a Medveckého osobného rozčarovania z neho.

Z literárneho a historiografického hľadiska bolo cieľom Medveckého práce najmä získavanie čo najväčšieho súčtu spomienok a názorov aktérov opisovaných skutočností, a tým dosiahnuť čo najkomplexnejšiu a najpestrejšiu charakteristiku prevratu. To spôsobilo, že dielo obsahuje množstvo výpovedí, ktoré často do podrobností informujú o čiastkových udalostiach, ktoré majú väčšinou spoločnú dejovú líniu. Dobré to vidno napríklad v časti mapujúcej výtržnosti spojené s prevratom. Napriek veľkému množstvu epizód, základná kostra ich priebehu bola zjednodušená a zovšeobecnená zväčša nasledovná: Vojaci vracajúci sa z frontu ohlasovali koniec vojny a príchod slobody, ktorá bola pochopená tak,

³⁸ MARŤÁK, *Poprevratové obdobie*, s. 12

³⁹ Pravdepodobne to bol vtedajší riaditeľ učiteľského ústavu Ján Seman.

⁴⁰ MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat III*, s. 177–178.

⁴¹ „Kalendár,“ <https://kalendar.aktuality.sk/zakladny/mesiac/1918-12/> [20. 12. 2021].

že každý si môže robiť čo chce, z čoho vznikli rabovania a násilnosti, ktoré boli namierené predovšetkým proti Židom, Maďarom a bohatým, ktorí utláčali slovenský ľud vo vojne. Následne boli zorganizované jednotky, ktoré boli odvetou za násilnosti. Potom nastali bojové zrážky medzi Maďarmi a Čechmi, až kým československí vojaci neoslobodili danú obec alebo mesto.⁴² Pri Medveckom si musíme uvedomiť, že množstvo jeho aktivít bolo obdivuhodné a širokospektrálne. Venoval sa kňazským povinnostiam, politickému a občianskemu životu, publicistike, histórii, etnografii, zberateľstvu, školstvu a iným činnostiam, pretože to všetko formovalo jeho osobnosť a odrazilo aj v spôsobe, akým zachytil prevrat spojený s koncom prvej svetovej vojny a jeho priebeh na Slovensku.

Na základe uvedených úryvkov periodickej tlače môžeme zosumari- zovať, že Medveckého dielo bolo prakticky až do konca medzivojnového obdobia súčasťou politického boja, a to napriek tomu, že Medvecký sa v politike v 30. rokoch angažoval zväčša len nepriamo. Bol však v pomerne vysokej cirkevnej, hoci čestnej, funkcii prepošta a farárom na lukratívnej fare. Taktiež si so sebou niesol farchu predošlého pôsobenia a svojich politických postojov, z ktorých vyplývali aj isté stereotypy voči jeho osobe. Navyše vydanie *Slovenského prevratu* sa uskutočnilo i ako reakcia na politickú situáciu a spoločenský vývoj. Preto nie je prekvapivé, že Medveckého podanie premien z rokov 1918–1919 bolo používané jeho politickými oponentmi z väčšinového prúdu medzivojnového slovenského politického katolicizmu na kampaň voči jeho osobe a predstaviteľom Československej strany lidovej na Slovensku.

Poslednou témou, ktorou sme sa v našej práci zaoberali, je zhodnotenie historiografického prínosu *Slovenského prevratu*, ktorý spočíva predovšetkým v zhromaždení veľkého množstva údajov o jednotlivých udalostiach, miestach a osobnostiach. Pre dnešných bádateľov preto Medveckého dielo poskytuje predovšetkým široké možnosti rozvíjania výskumu biografii, každodennosti a regionálnych dejín.

⁴² MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat III*, s. 3–186.

**A Contribution to Some of the Circumstances of the Work *Slovak Coup*
by Karol Anton Medvecký**

Keywords: Karol Anton Medvecký; The Slovak Coup; Establishment of Czechoslovakia; Slovak Society; Interwar Period

Abstract: The work *Slovak Coup*, which maps the events associated with the end of the First World War in Slovak realities, is one of the key works of Karol Anton Medvecký, who was an important political, ecclesiastical and cultural figure in Slovak society in the first third of the twentieth century. As secretary of the Slovak National Council and a signatory of the Martin Declaration, he was an important participant in the groundbreaking events of 1918. In this paper, we discuss some selected aspects of the origin and significance of Medvecký's work, such as the social background, the author's aim, the reaction in the political battles of the interwar period and an assessment of its relevance for today's historiography, which in our opinion provide the basic characteristics necessary to understand the *Slovak Coup* and its author from social as well as historiographical point of view. The work does not attempt to exhaust the examined issue, but does want to be the basis and stimulus for its deeper research.

Mgr. Patrik Griger
Jána Francisciho 1779/46
054 01 Levoča
Slovensko
grigerpatrik@gmail.com